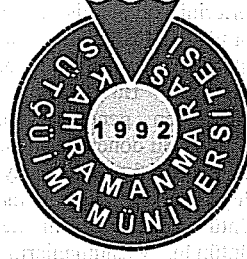

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

ULUSLARARASI İSLÂM VE MODEL İNSAN
SEMPOZYUMU
CİLT III

International Symposium On Islam And Model
Human

المؤتمر الدولي عن الإسلام والإنسان النموذجي

26-27-28 Nisan 2018 – KAHRAMANMARAŞ

Adres:

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Sosyal İşler Dairesi
Başkanlığı Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
(0 344 223 76 71)

&

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı
Tel: (0344 300 27 01)–

e-mail:

islamvemodelinsansempozyumu@gmail.com

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

**ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN
SEMPOZYUMU
26-27 NİSAN 2018**

İmtiyaz Sahibi

Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü

Cevdet KABAKCI
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa SEMERCI
Kültür ve Turizm Şube Müdürü

Editör

Prof. Dr. M.Akif ÖZDOĞAN
Doç. Dr. Faruk ÇİFTÇİ
Dr. Öğr. Üyesi Fatih TİYEK
Dr. Öğr. Üyesi Veli ABA
Arş. Gör. Sezai KORKMAZ
Arş. Gör. İrfan KARA

Yayına Hazırlayan

Ömer Yalçın OVA - Mehmet CANLI

Dizgi&Mizanpaj ve Tasarım

Arş. Gör. Sezai KORKMAZ - Arş. Gör. İrfan KARA
Fikir Ajans

ISBN

978-605-4996-62-9 (Tk.) - 978-605-4996-63-6

Basım Tarihi: 2018

Yapım & Baskı: Fikir Ajans

Yönetim Yeri

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı

Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü

0 (344) 225 24 15 - 16

www.kahramanmaras.bel.tr

**Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir
Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.**

İSLÂM AİLE HUKUKUNDAN HAREKETLE AİLEDE İDEAL EŞ
MODELİ

Yılmaz FİDAN*
Hüseyin ALTINTAŞ**

Özet

Aile, dini ve hukuki yönleri bulunan en küçük sosyal yapıdır. Bu gerçekliğe binaen de bütün dinler ve hukuk sistemleri aile kurumuna gereken önemi vermişlerdir.

Çağdaş dönemde daha hür olmak adına aile fertlerinin birbirleriyle olan bağları koparılmış, evlilik hayatının insanın sahip olabileceği dünyevi hazlara engel teşkil ettiği fikri yaygınlık kazanmıştır. Böyle bir anlayışa İslam dininde yer yoktur.

İslâm aile hukukunun belirli esasları, Müslüman ailenin temel bireyleri olarak karı ve kocaya karşılıklı hak ve ödevler yüklemiştir. Bu çalışmada ilgili vazifeler incelenmiştir.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kocanın karısına karşı sorumlulukları incelenmiş ve erkeğin hem mali hem de ahlâkî bir takım sorumlulukları bulunduğu tespit edilmiştir. İkinci bölümde ise kadının kocasına karşı daha çok ahlâkî sorumlulukları bulunduğu gözlemlenmiştir.

Huzur ikliminin hâkim olduğu ideal bir yuvada yaşayan karı kocanın, karşılıklı sevgi, saygı, sabır, fedakârlık, müsamaha ve sorumluluk bilinci ile güzel hasletleri kendilerine şiar edindikleri; eşlerin birbirlerine daima emanet bilinci ile yaklaştıkları, dini ve ahlâkî kaygıların öne çıkarıldığı bir aile modeli ile karşılaşılmıştır.

Abstract

Family is the smallest social structure with its religious and legal aspects. Due to this reality, all religions and legal systems have given the necessary importance to the family institution.

In the modern period, in order to be more free, the ties among the family members have been broken off and the idea that marriage is an obstacle to worldly pleasures that people can have becomes widespread. There is no place in the Islamic religion for such an understanding.

Certain principles of the Islamic family law have put mutual rights and duties on the wife and the husband, the fundamental individuals of the Muslim family. In this study, the related duties are examined.

The study consists of two main parts. In the first part, the responsibilities of the husband to his wife are examined and it is determined that he has some financial and moral responsibilities. In the second part, it is observed that the woman has more moral responsibilities to her husband.

The husband and wife living in an ideal nest where the peaceful climate dominates such as mutual love, respect, patience, self-sacrifice, tolerance and consciousness of responsibility, a family model has been encountered in which the spouses always emphasize the religious and moral concerns, and they are always close to each other with entrusted consciousness.

Giriş

Müslüman aile, bir hukuk ailesi olmakla birlikte, aynı zamanda fertlerinin birbirlerine karşı sevgi ve saygı dairesi içinde güzel muamelede buldukları bir

* Dr. Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, abdullahyilmazfidan@gmail.com

** Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, h.altintass@hotmail.com

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

ahlâk ailesidir. Buna binaen aile fertlerinin “Benim sorumluluk alanım şu kadar!” veya “Bunlar benim hakkım!” deyip bir kenara çekilmeleri yakışık almaz. Eşler her durumda birbirleriyle istişare ederek en ideal olanı yapmaya çalışmalıdır.

Ancak nikâh akdi, hukukî bir muamele olduğu için taraflara bazı sorumluluklar yüklemektedir. Müslüman bireyler, aile içindeki bu sorumluluklarının bilincinde hareket ederek huzurlu bir yuva kurup bunun devamının yollarını aramalıdır. Ailede huzurun devamı için herkes kendi üzerine düşen sorumluluk alanını bilerek vazifelerine itina göstermelidir¹.

I- Kocanın Karısına Karşı Sorumlulukları

Ailede erkek, sahip olduğu vasıflar ve ev ahalisinin nafakasını temin etme sorumluluğu sebebiyle bir derece üstünlüğe sahiptir². Ancak bu üstünlük hiçbir zaman erkeğe, kadını köle gibi görme veya ona karşı kas gücünü kullanma yetkisi vermez. Bilakis erkeğin, ailesine karşı sorumluluğuna dikkat çeker. Bu sorumluluğa Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de şöyle işaret etmektedir: “(Ey erkekler!) Sizin kadınlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır.”³ Bu çerçevede, kadına, meşru dairede kocasına itaat⁴ emredilirken kocaya da ailenin pek çok sorumluluğu yüklenmektedir. Bu şekilde kadın-erkek birbirlerinin eksik yönlerini tamamlayarak yuvada huzur ve saadeti tesis etmeye gayret etmelidirler.

Erkeğin, hanımına karşı ahlâkî ve mâlî sorumlulukları bulunmaktadır. Bunların mâlî olanları mehir ve nafakadır.

Ahlâkî olanlarına gelince, kocanın hanımına ve onun akrabalarına karşı güzel muamele etmesi, hanımını uzun müddet evde yalnız bırakmaması ve onun ilmi olarak gelişmesini sağlayacak imkânları hazır etmesi zikredilebilir.

1-Mehir

Evlenen kadın için ekonomik ve sosyal bir güvence olarak kabul edilen mehir, erkeğin evlilik esnasında kadına vermeyi vaad ettiği para veya maldır. Ehemmiyetine binaen pek çok ayette Rabbimiz bu hususa dikkat çekmiştir⁵.

İslâm aile hukukuna göre, nikâh esnasında taraflar mehrin miktarı ve ödeme şekli hususunda anlaşılırlar. Nikâhta miktar belirlenmiş ise “mehr-i müsemma” belirlenmemişse “mehr-i misil” olarak isimlendirilir. Mehr-i misil: evlenen kızın akrabalarından kendi konumunda bulunan diğer kızlara verilen mehir miktarıdır⁶.

Mehir, ödenme zamanına göre de “muaccel” yahut “müeccel” olarak isimlendirilir. Muaccel, peşin olan mehri; müeccel ise daha sonra verilmesi vaad edilen mehri ifade eder. Müeccel mehir için vakit tayin edilmişse zamanı gelince, değilse de boşanma anında ya da eşlerden birinin vefat ettiği zaman vadesi gelmiş kabul edilir⁷.

Mehrin en az miktarı hususunda Hanefiler on dirhem gümüş veya bunun

¹ Nuri Kahveci, *İslam’a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017, s. 54.*

² Bakara: 2/228.

³ Tirmizî, Tefsir 10.

⁴ Nisâ 4/34.

⁵ Ebû Zehre, Muhammed, *el-Ahvâlî’s-Şahsiyye*, Kahire 2005, s. 170; Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, İFAV Yayınları, İstanbul 2009, s. 62-63.

⁶ Ebyânî, Muhammed Zeyd, *Şerhu’l-ahkâmî’s-Şer’iyye fi’l-ahvâlî’s-Şahsiyye*, Beyrut 2006, s. 127; Aydın, M. Âkif, “Mehir”, *DİA*, c. 28, Ankara 2003, s. 389-391.

⁷ Çeker, Orhan, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi, Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2017, s. 40-41.*

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

karşılığı bir bedel kabul etmişlerdir⁸. Hz. Ömer (r.a), halifeliği zamanında, evlilikleri kolaylaştırmak için mehire üst sınır tayin etmek istemiş; ancak bir kadının kendisini ikaz etmesi neticesinde bu görüşünden vaz geçmiştir⁹.

Mehir kadının malıdır ve kadın onda dilediği şekilde tasarrufta bulunabilir. Kadının mehiri bedeli ile çeyiz hazırlama zorunluluğu da yoktur¹⁰.

Kadının hakkı olan bu mal eğer erkek üzerine bir borç olmasa, belki de koca hanımının değerini tam bilemeyecektir. Böyle bir problemin çıkması da ailede bağların kopmasına ve muâşeretle problemler çıkmasına sebep olabilir¹¹.

Kadına nispetle kocaya daha geniş boşama hakları verilen İslâm aile hukukunda müeccel mehrin yüksek tutulması, evli kadına belirli bir ekonomik güvence verir ve ona bağımsızlık sağlama amacına hizmet eder. Ancak mehrin yüksek tutulması izdivacı tehlikeye düşürecek derecede de olmamalıdır. Eğer muâccel mehr miktarında aşırı gidilirse, erkekler ağır bir yük altına girer ve sermayeleri azalır. Bunun neticesinde de pek çok genç münasip vaktinde evlenemeyerek aile kurmaktan mahrum kalır. Böyle bir durumda ise bireysel veya toplumsal hiçbir kazanım sağlanamaz. Aksine bazı mahzurlu durumlara sebebiyet verilmiş olunur¹².

2-Nafaka

Nafaka, evlilik akdinin hukukî sonuçlarından biridir. Evlilik içerisinde kadının ve çocuklarının her türlü ihtiyacı kocaya aittir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Rabbimiz "*Annelerin rızkı ve giyecekleri ma'ruf bir şekilde babaya aittir.*"¹³ buyurmuştur. Bir hadis-i şerifte ise Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Ebû Süfyan'ın eşi Hind'e "*Sana ve çocuğuna yeterli olanı ma'ruf bir şekilde al.*"¹⁴ buyurarak nafakanın, kadının hakkı olduğunu beyan etmiştir. Evlilik devam ettiği sürece erkeğin bu sorumluluğu da devam eder. İslam hukukçularının çoğuna göre evlilik nafakasından erkek borçlu, kadın alacaktır. Kadının zengin olması bu durumu değiştirmez¹⁵.

Nafakanın normal yerine getirilme şekli, kocanın evin her türlü masrafını üstlenmesidir. Nafaka borçlusunu olan koca; karısının normal şekilde hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan yiyecek, içecek, (yazlık-kışık ayırımına dikkat ederek) giyecek ve diğer ihtiyaç duyduğu ilaç vb. malzemeleri temin etmekle sorumludur. Erkek, kadının sosyal statüsüne münasip huzurlu bir şekilde ikamet edeceği mesken ihtiyacını da karşılamak zorundadır¹⁶.

Sosyal statü olarak, evli kadının seviyesinde bulunan diğer kadınların hizmetçileri varsa veya kadın hizmete muhtaç bir durumda ise erkek hanımına hizmetçi de tutmak zorundadır. Bu hizmetçinin masrafları da hizmet ettiği sürece kocaya aittir. Ancak koca fakirse ve imkânı yoksa ondan hizmetçi tutması

⁸ Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin, "İslam Hukukunda Mehir", *Mehir Dergisi*, 1998, sy: 2, s. 23. Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1995, s. 342.

⁹ İbn Kudâme, Muvaffakuddîn, *el-Muğni*, Mektebetü'r-Riyad el-Hadise, Riyad, ts., c. 6, s. 681. Konuyla ilgili âyet için bkz. Nisâ 4/20.

¹⁰ Çeker, *Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, s 41.

¹¹ Abdülhamid, Muhammed Muhyiddin, *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi's-şeriâti'l-islâmiyye*, Beyrut, 1984, s. 126.

¹² Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve Istilahatı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul, 1968. c. 2, s. 118.

¹³ Bakara, 2/233.

¹⁴ Buhârî, Buyu 95, Mezalim 1, Nafakât 5, 9, 14, Eymân 3, Ahkâm 14, 180; Ebû Dâvud, Büyü' 81.

¹⁵ Bilmen, *Kâmus*, c. 2, s. 446.

¹⁶ Çetintaş, Recep, "İslâm Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2014, sy: 24, s. 191-194.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

beklenmez¹⁷.

Koca, nafaka temin vazifesini yerine getirmediğinde, kadın mahkeme yoluyla kendisine nafaka temin ettirebilir. Nafaka miktarını tespit için karı-kocanın malî ve sosyal durumları dikkate alınır. Eğer takdir edilen miktarı kocası ödemiyorsa icra yoluyla da tahsil edilebilir. Gücü yettiği halde ödemiyorsa hapsi bile istenebilir. Ancak koca fakirse hapis cezası pratikte bir fayda sağlamayacağı için bunun gerekli olmadığını düşünenler de vardır¹⁸.

Nafaka borcu ve miktarı üzerine anlaşmadan taraflardan birisi ölürse veya taraflar boşanırsa yahut da kadın nâşize durumuna düşerse nafaka borcu da sakıt olur. Kadının nâşize olması ise evlilik hukukuna riayet etmemesi ve kocasının rızası olmadan evi terk etmesi ile gerçekleşir. Nâşize durumundaki kadının esasen o andan itibaren nafaka hakkı yoktur¹⁹.

3-Erkeğin Hanımına Güzel Muamelede Bulunması

Erkek, evin reisi olarak her ne kadar kadın üzerinde bazı yetkilere sahip olsa da ona iyi muamele etmekle mükelleftir. Bu bir tavsiye olmayıp bizzat Rabbimizin emridir: "...Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah (c.c) onda pek çok hayır yaratmış olur."²⁰ Aynı hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v) de: "Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en güzel davrananınızdır. Ben de sizin aranız da aileme karşı en hayırlı davrananınızım."²¹ buyurarak aileye güzel muamele hususunda kendisinin örnek alınmasını istemiştir.

Güzel muamelelerin sınırı hanımın kendisi ile sınırlı kalmayıp, hanımın ailesini de şamil olmalıdır. Koca, hanımının akrabalarına, kendi büyüklerine davrandığı gibi ihtiramla muamele etmelidir. Nasıl ki hanımından, kendi yakınlarına karşı saygılı davranmasını istiyorsa bunun örneğini, kendisi uygulamada göstermelidir.

Aile içinde en küçük bir kızgınlıkta veya anlaşmazlıkta şiddete başvurmak İslâm dininin evrensel değerleri ile hiçbir şekilde bağdaşmamaktadır. Erkeğe verilen te'dip yetkisini koca, hiçbir zaman şiddete dönüştürmemelidir. Zira Müslüman bir erkek için en güzel örnek olan Peygamber Efendimiz (s.a.v), hiçbir şekilde aile efradına karşı bu yola başvurmamıştır. Tam aksine "Sizden biriniz karısını köle döver gibi dövmesin. Sonra aynı günün akşamında beraber yatacaklardır..."²² buyurarak, eşler arasında şiddete başvurulmamasını tavsiye etmiştir.

4-Hanımı İle Birlikte İkamet Etme

Erkek, evlendikten sonra hanımını yalnız bırakma veya uzun süreli evden ırak kalma hakkına sahip değildir. Kısa süreli olsa bile, sık sık tekerrür etmesi halinde kadın bu durumdan rahatsız oluyorsa nikâhın feshini talep edebilir. Bu durumda erkeğin, hanımının nafakasını temin ediyor olması da hiçbir şey ifade etmez. Çünkü erkeğin nafaka mükellefiyeti ile kadının kocasıyla birlikte ikamet etme hakkının alakası yoktur.²³

Dışarıda herhangi bir meslek veya sanatla meşgul olan kadın, nafaka talep etme hakkını geçici olarak kaybeder. Çünkü başkalarının işlerini görmeye çalışan

¹⁷ Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 242; Abdülhamid, Muhammed Muhyiddin, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 199.

¹⁸ Erbay, Celal, "Nafaka", *DİA*, c. 32, İstanbul 2006, s. 282-285.

¹⁹ Çeker, *Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, s. 44.

²⁰ Nisâ 4/19.

²¹ İbn Mâce, Nikâh 50.

²² Buhârî, Nikâh 93.

²³ Cın, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988, s. 182.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

kadın kocasına ve evine karşı vazifelerini tam olarak ifa edemez²⁴.

Gerek geçmiş asırlarda gerekse günümüzde Müslümanların yaşadığı ülkelerdeki sosyal hayata bakıldığı zaman, kadını eve kapatıp hiçbir şekilde dışarıya çıkmasına izin vermeyen kimse ile karşılaşmak neredeyse mümkün değildir. Zira kadın, kocasının her işinde onun yardımcısı ve destekçisidir. Özellikle de kırsal kesimde tarım ve hayvancılık ile uğraşanlarda tarlada veya bahçedeki pek çok işi evin kadını yürütmektedir. Durum böyle olunca da kadının evde sürekli bir hapis halinde tutulması gibi bir algı da kendiliğinden yıkılmaktadır.

5-Hanımın Meşru Olan Her Sahada Gelişimine Destek Olma

Aile fertlerinin ebedî ahiret azabından korunması için Rabbimiz “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakatı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.*”²⁵ buyurarak, öncelikle erkeğin kendisi başta olmak üzere ev ahalisinin tamamının evin reisi tarafından cehennemden korunmasını istemiştir. Cehennemden korunma da ilimsiz olmayacağına göre, ev reisinin hem kendisi hem de ailenin diğer fertleri için ilmi olarak yetişebilecekleri imkânlar hazırlaması gerekmektedir.

Herkesin mükellef olduğu vecibelerin ilmini bilmesi gerektiğine göre, evlilik ve diğer mükellefiyetler ile alakalı olarak erkeğin, aile fertlerine sorumluluklarını öğretmesi gerekmektedir. Eğer bu sorumluluğunu yerine getirmek için kendini yeterli görmüyorsa gerek hanımının gerekse çocuklarının vazifelerini onlara öğretecek kimseler bulması lazımdır. Aile bireylerinin, sosyal ve dinî hayatıyla alakalı noksanlık olarak düşündüğü hususları tamamlamaları için imkânlar hazırlaması gerekir. Bu şekilde hareket edildiği takdirde ailenin beraberliği pekişecek ve birliktelik sağlıklı bir şekilde devam edecektir.²⁶

Burada asıl dikkat çekilmesi gereken husus, evin sorumlusu/direği olarak kabul edilen erkeğin, öncelikli olarak kendi vazifelerini tam olarak öğrenmesi gerektiğidir. Eğer erkek, İslâm’a uygun ev idaresinden habersiz ise o halde aile fertlerine zulüm etmemesi kaçınılmazdır. Zulüm sadece kas gücüne dayalı şiddet olarak anlaşılmalıdır. Aile fertlerinin, kendilerini cehenneme götürecek fiiller işlemelerine mani olamamak, onların şuurlu Müslüman bireyler olmalarını sağlayamamak, evin erkeği tarafından onlara yapılacak en büyük zulümdür.

II.Kadının Kocasına Karşı Sorumlulukları

İslâm aile hukukundaki mevcut ilkelere uygun şekilde vücuda gelen bir nikah/evlilik akdiyle başlayan ortak hayatın sağlıklı devam edebilmesi için bir takım sorumluluklar ortaya çıkar. Bu sorumluluklardan bir kısmı ise kadının kocasına karşı yerine getirmekle yükümlü olacağı vecibeler/ödevler mahiyetindedir.

Kadın baba evinde iken onun himayesi ve bakım/ gözetim koruması altında iken bundan böyle zevce olduktan sonra kocasının himayesi altındadır. Evlilik hayatı bir takım hak ve vecibeleri tarafların omuzlarına yükler. Aile saadeti için bu görevlere riayet edilmesinde fayda vardır. Erkeğin sorumlulukları ölçüsünde kadının da sorumluluğunu ifa etmesi halinde aile huzurlu olacak, bu aynı şekilde toplumun da düzenli işleyişine katkı sağlayacaktır. Bu, yeni nesillerin yetiştirilmesi terbiyesi ve topluma kazandırılmasını da etkileyecek başat bir durumdur. Çünkü çocuk eğitiminde ilk mürebbinin anne olduğu da göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla ister anne olarak ister bir kadın olarak bu hususlara önem verilmesi gerekir.

Nitekim “...Kadınların da erkeklere karşı belli sorumlulukları vardır...”²⁷ âyeti bu konunun önemine dikkat çekmektedir. Yine bu noktada Peygamberimiz

²⁴ Cin, Halil, a.g.e., s. 181.

²⁵ Tahrîm 66/6.

²⁶ Kahveci, a.g.e., s. 71.

²⁷ Bakara 2/228.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

(s.a.v), “kadın, kocasının evi ve çocuklarına karşı sorumludur.”²⁸ buyurmuştur.

Öte yandan “Kadın, hanım olarak bir eş ve bir arkadaş, anne olarak da saygın ve kutsi bir varlıktır. Geleneklerin ona çizdiği hizmetçi rolü İslâm’ın getirdiği ya da istediği bir rol değildir.”²⁹ Olsa olsa İslâm’ı doğru öğrenmeyen insanların bir tür uygulamasıdır. Aksini söylemek ve öyle görmek kadına haksızlıktır. Bu ise İslâm’a mal edilemez.

“Bütün bunlara karşılık kadından beklenen görev de ırzını, namusunu koruyarak kocasına arkadaş olması, onu ruhen ve moral bakımdan beslemesi, destek çıkması ve ona yardımcı olmasıdır. Onun sevmediği insanlarla ahbaplık kurmaması ve onları evine almamasıdır. Kendisinin de ihtiyacı olan ruh ve moral desteğini kocasından görmelidir.”³⁰

“Normal hâllerde kadının karargâhı evi olmakla beraber, ihtiyaç duydukça çıkmasında bir sakınca yoktur.”³¹

“Kadının ihtiyacı oldukça çıkmasının değil, bazen hiç çıkmamasının sakıncaları olabilir. Yerine göre dolaşıp bir hava alması da bir ihtiyaçtır.”³²

“İslâm’da yakınlarla ilişkiyi kesmemek, onları ziyaret edip el tutmak bir görevdir. Allah’ın (c.c) emridir. Bu görev kadın için de erkek için de böyledir. Bu yüzden kadın kocasının izni olmasa da uzakta olmayan akrabalarını ziyaret edebilir. Bu onun hem hakkı hem de görevidir. Uzakta olanlara da en az senede bir defa gidebilir. Bu da onun hakkıdır. Kocasına buna mani olamaz.”³³

“Bu haklar ve görevler elbette anlaşmazlık durumları için söz konusudur. Yani karı ile koca bu konularda anlaşamazlar ve mahkemelik olurlarsa mahkemenin kararı ne olacaktır? sorusunun cevabıdır. Yoksa sağlam kurulmuş bir yuvada karı koca bu kerteğe kolay kolay düşmezler. Çünkü onlar ayrı ayrı iki kişi değil, birbirleriyle kaynaşmış ve bir bütün olmuş iki parçadırlar. Bu durumu dindar aileler böyle bilir ve böyle uygularlar, onları tanıyan başkaları da görür ve takdir eder.”³⁴

Ama her kurumun olduğu gibi ailenin de en büyük düşmanı cehalettir. Cahil karı koca, Müslüman da olsalar, müslümanca davranmazlarsa başkalarına İslâm adına kötü örnek olurlar.³⁵

1-Kocasının Evinde Oturmak

Evlenen kadın evlilik hayatını devam ettireceği evle ilgili olarak kocanın temin edeceği ve kendisi için iskana uygun olan evde oturmakla sorumludur.³⁶ Bununla birlikte aile saadeti için oturulacak evin seçiminde eşlerin birlikte karar vermeleri daha uygun olacağı söylenebilir. Kadının seçilen bu evde oturması aile düzeni için gereklidir. Ayrıca kadın evin belirlenmesi konusunda kocasına yardımcı olmalı ve birlikteliği sıkıntıya sokacak davranışlardan kaçınmalıdır.

2-Kocasının Soyadını Taşımak

Kargaşanın önlenmesi ve çocukların soyadlarının düzen içinde belirlenmesinde kadının kocasının soyadını alması en doğru olanıdır. Meri hukuk ta bu böyle olmakla beraber kadının kocasını soyadını kullanması yanında kızlık

²⁸ Buhârî, Nikâh, 91; İstikraz, 20; Müslim, İmâre, 20.

²⁹ Faruk Beşer, *Evlen Mutlu Ol*, Nun Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 185.

³⁰ Beşer, *a.g.e.*, s. 185.

³¹ Beşer, *a.g.e.*, s. 185.

³² Beşer, *a.g.e.*, s. 186.

³³ Beşer, *a.g.e.*, s. 186.

³⁴ Beşer, *a.g.e.*, s. 186.

³⁵ Beşer, *a.g.e.*, s. 186.

³⁶ Hallâf, Abdülvehhâb, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye*, Dâru'l-kalem, Kuveyt 1990, s. 42. Ayrıca bkz. Kahveci, *a.g.e.*, s. 73.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

soyadını da kullanabileceği hükme bağlanmıştır.³⁷

3-Kocasıyla İyi Geçinmek

Bir kadının uyması gereken hususlardan birisi de kocasıyla iyi geçinmek ve ona hoş davranarak aile içinde huzur bulmasına imkan sağlamaktır. Evlilik ile tesis edilen birlikteliğin sıcak bir yuvaya dönüşmesi için kadının kocasına huzur mahalli olmaya özen göstermesi gerekir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de; "*O sizi tek bir nefisten yarattı ve kendisiyle huzur bulması için ondan da eşini var etti.*"³⁸ ve "*İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağımız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığını belgelerindedir. Bunlarda, düşünen millet için dersler vardır.*"³⁹ buyurulmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ise "*Kocasını hoşnut eden kadın cennetlidir.*"⁴⁰ buyurmuştur.

Karşılık beklemeksizin iyilik yapmak anlamında kullanılan "ihsan" Kur'ân-ı Kerîm'de övülmüştür. "Allah (c.c) sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah (c.c), bozuncuları sevmez"⁴¹, "ihsanda bulunun, çünkü Allah (c.c) ihsanda bulunanları sever"⁴² âyetleri evli kadının kocasına karşı davranışlarında ihsan ölçüsünü göz önünde bulundurmasını tavsiye etmektedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile bir sahabî kadın arasında geçen diyalogda şöyle kaydedilmiştir: Hz Peygamber (s.a.v) kadına sordu:

- "*Kocan var mı?*

- *Evet*

- *Aranız nasıl?*

- *Elimden geldiğince yanından ayrılmamaya (hizmetini görmeye) çalışıyorum.*"

- *Ona karşı nasıl davranacağına dikkat etmelisin. Çünkü o senin hem cennetin hem de ateşindir.*"⁴³

Kadının kocasıyla iyi geçimini olumsuz etkileyecek her türlü söz ve davranıştan özenle kaçınması gerekir. Evli bir kadın kocasına ve diğer aile bireylerine güzel, bakımlı ve temiz görüntü vermesi de onun sorumlulukları arasındadır. Kadın eşini, temiz, düzgün kıyafetlerle, gerekirse temiz kokularla karşılamaya dikkat etmelidir. Hz. Peygamberin, "*Evinize dönerken gece ansızın girmeyiniz. Eşiniz saçlarını tarasın, düzeltsin, yapması gereken temizliği yapması için ona zaman tanıyın*"⁴⁴ hadisinde kadının kocasını nasıl karşılaması gerektiği belirtilmiştir.

Peygamber Efendimiz'in, (s.a.v) "*Müminlerin iman bakımından en üstün olanı, ahlâkı en güzel olanı ve aile fertlerine en lütuflûr davranandır.*"⁴⁵ hadisinde de belirttiği gibi aile bireylerine karşı iyi geçimli olmakla ilgili cinsiyet ayrımı yapılmamış bu durum aynı zamanda kadının da önemli sorumlulukları arasında zikredilmiştir.⁴⁶

4-Ev İşlerine ve Çocuklara Bakmak

Kadının sorumluluklarından biri de evin iç düzenini yerine getirmek,

³⁷ Kahveci, a.g.e., s. 75.

³⁸ Âraf 7/189.

³⁹ Rûm 30/21.

⁴⁰ Tirmizî, Radâ, 10; İbn Mâce, Nikâh, 4.

⁴¹ Kasas 28/77.

⁴² Bakara 2/195.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, VI, 341.

⁴⁴ Müslim, Radâ 57.

⁴⁵ İbn Mâce, Nikah 50; Tirmizî, İman 6.

⁴⁶ Kahveci, a.g.e., s. 77.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

çocukların yeme, içme ve eğitilmesi hususlarında üzerine düşeni özenle yerine getirmektedir.⁴⁷

Kadının fitratına da uygun olduğu için bir evin iç düzenini kurmak ve sürdürmek kadının sorumluluk alanına girer. Bir ailenin ev içi düzen olarak nasıl dizayn edilmesi gerekiyorsa bunu kadının planlayıp uygulaması gerekir. Evin temizliğinden yemek saatlerinin belirlenmesine, yemeğin hazırlanmasından servisine ve yemek masası düzenine kadar olan hususlar kadının sorumlulukları arasında yer alır. Bu sorumluluk söz konusu her şeyi kadının yerine getireceği anlamına gelmez.⁴⁸ Kocasının bilhassa çalışan eşine bu işlerin yapılmasında yardımcı olması ve işleri bölüşmesinde bir mani bulunmamaktadır. Peygamber Efendimiz'in, (s.a.v) "...*Kadın da kocasının evinden sorumludur...*"⁴⁹ hadisi şerifinde buyrulduğu üzere kadın evin iç düzeniyle ve eve gelip gidecek kimselerden de sorumludur.⁵⁰ Eve alınan kişilerin evde huzur ve güvenin bozulmasında olumsuz etkiler bıraktığı görülüyorsa bu kimselerin eve kabul edilmemesi gerekir.

Kadın, ev işlerinde, evin düzenini sağlamada tembel ve ihmalkâr davranmamalıdır. Kadının bu davranış biçimi kocasının ona bakışını olumsuz yönde etkileyeceği için aile düzenine de olumsuz yansıyacaktır. Bilhassa evin temizlik konularıyla ilgilenmek ve bu işleri yapmak yahut da yönetmek onun daha güzel yapabileceği işler arasında sayılmaktadır.⁵¹

Aile olmanın önemli beklentilerinden biri çocuk sahibi olmaktır. Kur'an-ı Kerim'de, bir babanın duası bağlamında, "Onlar: 'Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözümüzün aydınlığı olacak insanlar ihsan et ve bizi, Allah'a (c.c) karşı gelmekten sakınanlara önder yap' derler"⁵² âyetinde de ifade edildiği üzere çocuklar ailenin göz aydınlığı, ailenin neşesi ve değerlerin sonraki nesillere aktarılmasının aracı konumunda önemli yere sahiptirler. Çocukların dünyaya getirilmesi bakılması ve korunmasında ve eğitimlerinde kadınların büyük emekleri vardır. Bu konularda kadın ilgili olursa ve üzerine düşen görevlerini yerine getirirse bu aile içinde huzur ortamı sağlayacaktır ve de çocukların ruh ve beden sağlığı yerinde bireyler olarak yetişmelerine zemin hazırlayacaktır.

5-Kocaya Mali Destekte Bulunmak

Bir evlilik birliğinde esas olan ailenin tüm mali ihtiyaçlarını kocanın karşılaması olmakla birlikte, imkanlarının sınırlı olması dolayısıyla koca bu sorumluluğunu yeteri ölçüde yerine getiremeyebilir. Kıt imkanlara sahip olan kocanın mali yükünü hafifletmek önce onun hayat arkadaşı olarak seçtiği eşine düşmektedir.⁵³

Kocasının aile için yapması gereken mali harcamalara katkı sağlamak amacıyla kadın, İslâm'ın meşru kabul ettiği ve kadının onur ve iffetiyle bağdaşır bir işte çalışması da kadından istenebilir. Kadının çalışmasındaki amaç ya yeterli gelmeyen kocanın gelirine katkı sağlamak ya da insanların onun bilgi ve yeteneğine ihtiyaç duyması gibi amillerle olmalıdır. Bir kadının toplumda göreceği olduğu hizmete ihtiyaç duyulduğunda onun bu hizmeti yerine getirmekten kaçınması da doğru değildir.⁵⁴

⁴⁷ *Haskefi, Muhammed b. Ali, ed-Dürrul-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr, Beyrut 2002, s. 259.*

⁴⁸ *Kahveci, a.g.e., s. 77.*

⁴⁹ *Buhârî, Cuma 11; Müslim, İmâre 20.*

⁵⁰ *Kahveci, a.g.e., s. 78.*

⁵¹ *Kahveci, a.g.e., s. 78.*

⁵² *Furkân 25/74.*

⁵³ *Kahveci, a.g.e., s. 78.*

⁵⁴ *Kahveci, a.g.e., s. 79.*

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

6-Yapacağı Bazı İşlerde Kocasının İznini Almak

Evlilik birliği iki kişiden oluştuğuna göre bunların birinin o birliğin temsili hakkını elinde bulundurması zorunlu bir durumdur. Buna göre aile düzeninden birinci derecede sorumlu olan kocadır. Bu sorumluluğu Kur'an-ı Kerim kocaya yüklemiştir. Buna göre, kadın, kocası, evden ayrıldıktan sonra bir etkinliğe katılmak istediği zaman kocasının iznini alması gerekir.⁵⁵

Evlü bir kadının zaruri haller haricinde evini izinsiz olarak terk etmesi ailenin birlik ve bütünlüğünü sağlayan kurallara ve aile reisine karşı saygısızlık olarak addedileceğinden böyle durumlarda kadının eşini bilgilendirmesi sorumluluğu vardır. Buna karşılık İslam âlimleri kadının meşru olarak yapacağı herhangi bir iş için evinden ayrılmasında bir mahzur görmezler.⁵⁶

7-Belirli Ölçüde Kocasının İhtiyaçlarını Karşılama

Evlilik birliği eşlerin birbirlerine her konuda destek ve yardımcı olmayı gerektirir. Bu bağlamda dinin emir ve yasakları ihlal edilmeden kadın kocasının, evliliğin gerektirdiği, isteklerini, gücü nispetinde karşılamakla sorumludur. Bu isteklerin başında kocanın cinsel ihtiyaçlarının karşılanması önemli bir yere sahiptir. Çünkü evlilik şehvi arzu ve ihtiyaçları karşılamak için de meşru kılınmıştır. Bu durum Hz. Peygamber'in (s.a.v), "*Ey gençler topluluğu! Sizden kim evlilik yükümlülüklerine güç yetirirse evlensin. Çünkü evlilik gözü daha çok öne eğer ve iffeti korur. Kimin evlenmeye gücü yetmezse, oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için (şehvi duygularına karşı) bir kalkandır*"⁵⁷ hadisinde ifade edilmiştir.

Bu durum, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmiştir: "*İçinizden, kendileriyle sükuna kavuşacağınız eşler yaratıp; aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının belgelerindedir.*"⁵⁸

Kadının bu konularda eşine ihtiyacını tatmin edecek şekilde anlayış göstermesi, bu gerçekleri bilerek hareket etmesi sağlıklı bir iletişim ve evlilik birliği tesisinde faydalı olacaktır. Çünkü evlilik hayatının bu yönü, eşlerin her ikisi için de birer fitri ihtiyaçtır. İhtiyaçların giderilmesi halinde bu özellikler taraflar için yuvada bir mutluluk ve sükun kaynağı olacaktır.

Aksi takdirde her iki tarafın psikolojisi de bundan olumsuz bir şekilde etkilenecektir. Bu noktada Hz. Peygamber'in (s.a.v) şu hadisi karşımıza çıkmaktadır: "*Bir erkek karısını yatağına çağırır da karısı gelmez ve erkek ona dargın olarak gecelerse, melekler o kadına sabaha kadar lanet ederler.*"⁵⁹ Dolayısıyla kadının bu hususta hassasiyet göstermesi, kendi isteği olmasa bile kocasını mutlu etmesi adına davete icabet etmesi gereklidir.⁶⁰

Ayrıca kocanın hanımıyla yakın ülfet kurabilmesi için Hz. Peygamber (s.a.v), "*Bir kadın kocası yanındayken onun izni olmadan nafile oruç tutamaz. Kocasının izni olmadan yabancı bir kimseyi evine alamaz*"⁶¹ buyurmuştur.

Bunlardan ayrı olarak bazı satır başlarına dikkatleri çekecek olursak şunları söylemeliyiz;

Kadının kocasının kendisine yönelik yapıcı ve onarıcı yaklaşımlarına iyi niyetle cevap vermesi ve ben dilediğim gibi yaşarım, dilediğimi yaparım

⁵⁵ Kahveci, a.g.e., s. 80.

⁵⁶ Kahveci, a.g.e., s. 80.

⁵⁷ Buhârî, Savm 10, Nikâh 2; Müslim, Nikâh 1; Ebû Dâvud, Savm 1; Ahmed b. Hanbel, I, 378.

⁵⁸ Rûm 30/21.

⁵⁹ Buhârî, Nikâh 86; Müslim, Nikâh 120.

⁶⁰ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kahveci, a.g.e., s. 82-83.

⁶¹ Buhârî, Nikâh 84,86; Müslim, Zekât 84; Ebû Dâvud, Savm 73; Tirmizî, Savm 64; İbn Mâce, Sıyâm 53.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

düşüncesinden uzak durması gerekir.

Eşlerin aralarındaki sevgi bağlarını daima canlı tutmaları gerekir. Bu karşılıklı olacak bir iştir.

Eşlerin birbirlerine sevgilerini çekinmeden ifade etmeleri gerekir.

Kadının kocasının yanında kişisel bakım ve temizlik konularına dikkat etmesi gerekir.

Kadın, kadınsı özelliklerini sadece kocasına sergilemeli, yabancılardan bunları sakınmalıdır.

Kadın, kocasına karşı olumsuz ve kırıcı eleştirilerden kaçınmalıdır.

Kadın, kocasını küçük düşürücü hareket ve sözlerden kaçınmalıdır.

Ortada ciddi bir şey yokken kadının eşinden kuşulanması ve şüphe duyması güvensizliğe neden olur.

Kadın, eşinin maddi imkanlarını bilmeli ve buna göre onu zorlayacak ısrarlı taleplerde bulunmamalıdır.

Eşine karşı anlayışla davranıp yanında söylenmekten veya şikayetleşmekten kaçınmaya dikkat etmelidir.

Kadın, eşinin sırlarını saklamasını bilmeli, ayrıca onun emanetlerini korumalıdır.

Kadın, yapacağı işleri eşiyle paylaşmalı, ona danışmalı ve hayatı istişare ederek müşterek omuzlamalıdır.

Evlilik birliği kadına eşinin hatalarını düzeltme sorumluluğu da yüklemiştir.

Kadın, kocasını başkalarının yanında küçük düşürücü davranışlardan kaçınmalıdır. Hata ve kusurlarını örtmelidir.

Kadın, hayatın zorlukları esnasında sabırla davranmasını bilmeli ve öfke ile karar vermekten sakınmalıdır. Birbirlerine kızdıkları vakit bazen de susan tarafın kendisi olması gerektiğini de unutmamalıdır.

Aile içinde meydana gelmesi normal kabul edilebilecek küçük sorunları büyütmemeli, kocasına karşı küs ve dargın kalmamalıdır.

Kadın kendisine yansıyan aile içindeki bir takım basit sorunlar üzerinde fazla durmayıp bunları göz ardı edebilmelidir.

Kadın, kocasını kendi akrabalarına yaklaştırmayı bilmeli, onun akrabalarına da aynı şekilde gereken saygı ve sevgiyi göstermede kusur etmemeye dikkat etmelidir. Sıla-i rahim yapmalıdır.

Kadın, kocasının anne ve babasını kendi anne ve babası gibi bilmeli; onlara karşı vazifelerini ihmâl etmemelidir.

Kadın kocasından gördüğü iyiliklere teşekkür etmeli, kusur bularak onu yaptığına ve yapacağına pişman etmemelidir.

Kendi zevk ve ihtiraslarına aldanarak aile yuvasını bozmayı asla aklından geçirmemeli, anlaşmazlık zamanlarında boşanmayı arzulamak yerine farklı yöntemler ile ailenin devamından yana olacak çözüm odaklı düşünmesi gerekir.

Boşanma hadisesinin “en nâhoş helâl” olduğu ilkesinden hareketle kocasından boşanma veya ayrılmayı talep etmemelidir.

Sonuç

İslâm'ın aile kurumuna yaklaşımını ve esaslarını ifade eden karşılıklı hak ve sorumlulukları konu alan bir dizi ahlâkî değerden bahsetmek mümkündür.

İdeal Müslüman ailenin fertlerine düşen vazifeler yanında her bir şahsın aile içinde belli hak ve sorumlulukları da bulunmaktadır.

Bir insanın hayatta sahip olabileceği en büyük nimetlerden birisi hiç kuşkusuz huzur ikliminin teneffüs edildiği, karşılıklı ilişkilerin şefkat, anlayış ve bağışlama değerleri ekseninde geliştiği bir yuvadır. Bu nimetin devamının sağlanması, karı ve kocanın birbirlerine karşı sınırsız sevgi beslemelerine ve olası hata

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

ve kusurları görmezden gelmelerine bağlıdır.

Müslüman bir ailede anne-baba ve diğer büyükler, üzerine titrenen, onlara hizmette kusur etmemek için evlatların birbiriyle yarış içinde olduğu ve meşru dairede her zaman kendilerine itaat edilen baş tacı değerlerdir. Zira, İslâm ahlâk sisteminde yaşlı anne-baba, kişiye cenneti hak ettirecek büyük bir fırsat ve lütuf olarak görülür. Bu düşüncenin benzeri olarak karı kocanın da cennet yolunda taraflara sunulmuş birer emanet ve birer fırsat olduğu göz ardı edilmemelidir.

Çocuklar gibi kadınlar da evin erkeğine emanettir. Emanete karşı sorumlulukları yerine getirme ve ona haksızlık yapmama hususunda koca, nebevî mesajları kendisine şiar edinerek çok hassas ve dikkatli davranmalıdır. Hiçbir zaman kas gücünü kullanmaya yeltenmemelidir.

Müslüman bir ailenin ideal bireyleri her türlü söz ve davranışın dini meşruiyet çerçevesine oturmasına özen gösterir. Herkes üzerine düşen görevleri ibadet şuuruyla yapar.

Müslüman aile fertlerinin bu sahada ilk elden müracaat etmeleri gereken temel kaynaklar Kur'an ve Sünnet'tir. Ayrıca fıkıh alimleri tarafından kaleme alınmış bulunan eserler de bu kaynaklar arasında sayılabilir.

Bu çalışmada gerek klasik fıkıh kaynakları gerekse de çağdaş dönemlerde yazılmış bulunan ahvâl-i şahsiye kitapları ve aile hukuku üzerine kaleme alınmış eserler incelenerek belli sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu bağlamda Müslüman toplumların birer sosyolojisi olarak kabul edilen fıkıh ilminin ilkeleri ve hükümleri arasında ideal insan /karı ve koca şekli üzerine izler sürülmüş model insan inşasında en kestirme çarelerin Kur'ânî ve Nebvî mesajların muhtevasında yer aldıkları gözlemlenmiştir. Bizi sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim.

Kaynaklar

Abdülhamid, Muhammed, *el-Ahvâlî's-Şahsiyye fi'ş-Şer'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1984.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul 1992.

Aydın, M. Âkif, 'Mehir', *DİA*, c. 28, Ankara 2003, s. 389-391.

Beşer, Faruk, *Evlen Mutlu Ol*, Nun Yayıncılık, İstanbul 2015.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul 1968.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, İstanbul 1992.

Cin, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988.

Çeker, Orhan, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, Mehîr Vakfı Yayınları, Konya 2017.

Çetintaş, Recep, "İslâm Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2014, sayı: 24.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1995.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es- Sicistânî, *Sünen*, Beyrut 1988.

Ebû Zehre, Muhammed, *el-Ahvâlî's-Şahsiyye*, Kahire 2005.

Ebyânî, Muhammed Zeyd, *Şerhu'l-ahkâmi's-Şer'iyye fi'l-ahvâlî's-Şahsiyye*, Beyrut 2006.

Erbay, Celal, "Nafaka", *DİA*, c. 32, İstanbul 2006, s. 282-285.

Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin, "İslam Hukukunda Mehîr", *Mehir Dergisi*, 1998, sayı: 2, s. 23-25.

Hallâf, Abdülvehhâb, *Ahkâmu'l-ahvâlî's-Şahsiyye*, Dâru'l-kalem, Kuveyt 1990.

Haskefî, Muhammed b. Ali, *ed-Dürrul-Muhtâr Şerhu Tenvîrü'l-Ebsâr*, Beyrut, 2002.

Heyet, Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Ankara 2007.

İbn Kudâme, Muvaffakuddin, *el-Muğnî*, Mektebetü'r-Riyad el-Hadise, Riyad, ts.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed el-Kazvîni, *Sünen*, Kahire 1994.

Kahveci, Nuri, *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 2006.

Müslim b. Haccac, Ebu'l-Hüseyn el- Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahih*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2010.

Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, İfav Yayınları, İstanbul 2009.